

יום הדין - בכפר

עחל לקראת המחזה? שגרצחו על שדאני?
★★★
פוכריות על קבר היוד

אחד מאלה, שהלך בעיניים פקוחות לקראת המחזה, היה הילד ריאד, בן ה-7. הוא היה הבכור בחמשת בניה של האפנה יוסף, בת ה-24. סמוך לשעה חמש שבע שהוטל עוצר. "אמא", אמר, "אני הולך לקרוא לאבא מהעבודה."

ריאד, תלמיד כיתה ג', יצא לאביו, מרחק רבע שעה הליכה. לא הוא ולא האב חזר, כשהוטעו האב למחרת היום. אמר שהילד כסוצו. אולם האשה לא האמינה לו, התחילה לבכות. האינטימיקט האמיה אמר לה — אם לא בא, אז מת.

מה קרה לריאד? נזכר רגיא חמדאן דאוד, האב בן ה-31, יליד כפר-קאסם: "הבן בא בשעה חמש בערך, יחד עם בן השכן, אשר אחיו עבד עמי. מספיק אבא, אמר לי, תשאיר את הירקות. יש חמילים ויש עוצר, בוא הביתה."

אני פנהל עבודה חקלאית. אספתי את הפועלים ויצאנו לכביש. אמרו שלא טוב ללכת בנפרד. חיכינו למשאית ועלינו עליה. ליד המחסום, בכניסה לכפר, עצרו אותנו ואמרו לנו לרדת. היינו 19 איש, כולל שני הילדים.

"כולם ירדו. רק הבן שלי התקשה לרדת. הרמתי אותו תחת בית-השחי שלו. חשבתו שדובילו אותנו תחת שמירה הביתה. הבן התחבא מיד בין האנשים."

"התקרבותי לחייל כדי לדבר עמו וכך הת-רחקתי מן האחרים. או שמעתי פקודה: לקצור אותם! למולי הייתי מחוץ לקבוצה המרוכזת. הסתתרתי מאחורי האוטו, בתוך גדר צברים. ישנתי בבאר. בכוך לקחו אותי כדי להזהר את ההרוגים. הרמתי את השמיר כה — וראיתי את בני."

בכל יום חמישי יצאה אמו של ריאד הקטן אל קברו ופיורה עליו מעט סמטקיים. אחרי כך הפסיקה החיים נמשכו. הילדים ה-7 חיים דרשו את טיפולה, ואין היא יכולה לצאת. "הבן הזה עלה בפקחותו על גברים בעלי-משפחה", אמרה. מלבד הזכרון, לא נשאר ממנו מאומה. כי ריאד לא הספיק להצטלם בחייו הקצוצים.

★★★

בן זאמו

אחד שהשאיר תמונה היה גימעה סרסור, בן ה-19. פעם ירד העירה והצ-טלם. זה עלה חמש לירות. אביו, מוחמד עבד סרסור, בן ה-60, זכר זאת היטב. גימעה עבד אצל חברת חקלאית. הבן השני, עבדאללה (17) והאם, ספא (48) עבדו בסטף הזיתים. שלושתם נהרגו באותו לילה. גימעה רצה ללמוד. אולם אחרי שנמר את בית-הספר העממי דרש ממנו אביו לעזור לו. הוא החל עובד, חסך כסף, בנה בית כדי לשאת אשה. עם הריסת המשפחה, לא נשארה בבית אלא הבת הקטנה דוקייה (10). ביום האסון לא עוב מוחמד את ביתו. "כבר הנצתי לגיל שאני צריך לצאת לחפש את יום עבודתי. גם לאשתי אמרתי לא פעם: יא ספא, מה מכריח אותך לצאת למסך זיתים? יש לך עכשיו גברים בבית, שהם יצאו ויעבדו!" אך האשה לא שמעה לו. היא יצאה אותו יום לעבודה — בפעם האחרונה.

★★★

צרוך בכמן

איסמעיל מוחמד אמרייר, בן ה-50, נראה מוצק כסלעי המחצה בה עבד בימי אוגו. עד אשר נפלה עליו אבן גדולה והוא חדל לעבוד במחצבות. יחד עם אשתו החל מעבד חלקת ירקות קטנה. חי בצניעות עם ארבע בנותיו.

באותו יום שני, שבו נועדה להיפתח המלחמה, אסף איסמעיל מעט ירקות מחל-קתו ויצא לטכור אותם במושב הקרוב. הוא לקח עמו את בתו רדייה בת השמונה, שתעזור לשאת את הירקות. לעת ערב חזרו השניים הביתה, הצטרפו אל עוד שניים מתושבי הכפר שטיפסו בדרך.

בכניסה לכפר, ליד ההצטלבות, עצרו או-תם שלושה שוטרים. בשניות החסרות לפני שנפתחה האש הספיק איסמעיל להבחין ב-שלוש חזיות מונחות בצד הדרך. הוא הס-

טרה. בין ההרוגים היו אביו, שני בני דודו, ודודתו. הוא עצמו נפצע בשתי רגליו, ועד היום אינו יכול להתנועע ללא קביים.

הוא ישב בבית-הקפה הקטן של הכפר, מתחת לכרזה ערבית של הביטוח הלאומי. המראה זקן, זוג נשוי וילדים חיים מאו-שרים וללא דאגות. עותמן עצמו, 100% נכות, חי מקיצבה חודשית של הביטוח הלאומי, בסך 116.500 ל"י. הוא אינו מאו-שר, יש לו דאגות, אבל הוא חי — וזוכר.

הביע עותמן את דעתו בתקיפות: "לא ייתכן לשכוח. אני כפרט לא אוכל לעולם לשכוח. כי כאשר יאאלו אותי איפה אבי, תמיד אומר שנהרג בליל כפר קאסם, ואזכר בכל הזוועה. גם הכפר לא ישכח. כי כפר קאסם בנוי כמשפחה גדולה אחת — חוליה בתוך חוליה. כאשר, לפני ימים אחדים, נפטרה זקנה מבית סרסור, ליה אותה קרוב ביה לבית הקברות. כלומר, שרוב בתי-האב של הכפר היו מיוצגים באותה הלחיה."

"הם באו לבית-הקברות רק לשם חלוקת כבוד אחרון לישישה. והנה, בבית-קברות, מצאה כל משפחה קבר של אחד מבניה אשר נפל באותו לילה נורא. המאורע הפך ללא כחנה תחילה, אזכרה המונית לחללי הטבח. על כך, איך אפשר לשכוח? איך יתכן להתוק מנגד עינינו את אלה שהלכו ללא

למחרת מתן פסק-הדין נראה הכפר קאסם שלוו ורוגע כבכל ימות השנה. חלק מהתושבים אף לא הספיק לשמוע על מה שהתרחש באולם בית-הדין הצבאי בירושלים. אולם מתחת לשלווה הגלויה נעו זרמי התרגשות וסערה. היו אלה שעות מכריעות, בהן ביקשה דעת הכלל בכפר העני, בן 2240 התושבים, לקבוע סופית את עמדתה כלפי ליל הזוועות — האם אפשר לסלוח ולשכוח?

האזינו להודעה המוסמכת הראשונה על מה לך המשפט.

★★★

"אי-אפשר לשכוח!"

היו כאלה שגאנחו בכבודות והפצירו באוני בני משפחתם: "יאללה, מה שמת, מת. נגמר העניין." לרוב, היו אלה הזקנים יותר, למודי הנסיון אשר ידעו כי בכל דבר יד הקיסמה, הגורל.

היו גם שהפליטו במרירות: "לשכוח? איך אפשר לשכוח? משפט או, לא משפט — המשפט לא יימחק!" אלה היו הצעירים.

הסביר את עמדתם עותמן סלים, בן ה-20, בליל הזוועות היה עותמן אחד מנוסעי המשאית השניה שנתקלה במחסום המש-

הצטלבות-המוות אין כל סימן כי לפני כמעט שנתיים נססו כאן 43 מבני הכפר. גדר הצברים מצד ימין גשתחקה מאז, מרוב תנועת המכוניות. מסביב, הכל שומם. רק דמות אחת התקרבה אל הדרך הסלעית. בן כפר שבא להתייחד עם זכר הקרבנות, ביום מתן פסק-הדין במשפט הגדול? לא. היה זה רק האחראי על מכון המים של הכפר, שהסתובב באפט מעשה מסביב למיבנה הבטון של המכון.

מתוך בית אבן נאה נשמע רישורש מאו-סק, 500 התלמידים של בית-הספר היסודי למדו כבכל יום רגיל. בתוך הכפר עצמו התנהל הכל כסדרו. רק הזקנים המופלגים וכמה נשים נראו כרחובות. עם שחר עזבו את הכפר מאות גברים ונשים, בשיירה ארוכה של אופניים ומשאיות, בדרכם אל שדות הכותנה של פתח-תקוה או מחצבות האבן של מגדל.

כי בה בשעה שכל עתוני המדינה הקדישו כותרות ראשיות ועמודים שלמים למתן פסק-הדין במשפט הטבח הגדול של כפר קאסם, נדמה היה כי בכפר עצמו איש לא שם לבו למאורע. "כאן עובדים, לא קור-אים עתונים," הסביר אחד הקשישים, "יוצ-איב עם שחר וחוזרים עם חשיכה, כי כל יום עבודה פירושו עשר לירות."

רבים מבני הכפר לא שמעו על מתן פסק-הדין אלא לאחר יומיים, כאשר חזרו מירושלים שלושת התושבים אשר נסעו לשם על פי הזמנה מיוחדת של בית המשפט. המוכתר עצמו, חדיע סרסור, שמע את הידיעה — כי שלושה זוכו ושמונה נמצאו אשמים בביצוע רצח בכחנה תחילה — מפיו של מבקר תל-אביבי, בין שיעול עמוק למשגוה השמיע המוכתר את תגו-רתו: "הכפר קיבל את שלו מומן. האל-מנות קיבלו פיצויים, היתומים חיים מקיצבה ממשלתית והפצועים נתמכים מכספי הביטוח הלאומי. עכשיו קיבלו גם החוק והצדק את שלו."

הוא הרר מעט והוסיף: "הוא איש גדול, השופט הלוי. הופעתי לפניו כעד במשפט, ואמרתי לעצמי כי כל עוד ישנם אנשי רגש ותבונה כאלה, יהיה משפט צדק בישראל."

★★★

האלמנה הסתדרה

אחיו של המוכתר, מוחמד אמין סרסור (58), נד בראשו לאות הסכמה: בני הכפר מרוצים, הממשלה התייחסה אל-יהם בכי טוב. "עשרים שנה סבלתי מאול-קוס. הלכתי לכל הרופאים בארץ, ושכחתי בכל בתי-החולים. והמיד פחדתי לעבור גי-תות, כי ידעתי שאנשים מתים מניתוח כזה. עד שבאה מדינת ישראל. הרופאים שלה הם הטובים שבעולם. בידיהם לא פחדתי מני-תות. עכשיו, ברוך השם, אני בריא. כן גם עם החוק והמשפט. כשם שרופאי ישראל הם הטובים שבעולם, כן גם שופטיה. יצורו אותם אלה."

אחמד מוחמד בדייר, גבר עיוור בשתי עיניו, שיכל את אחיו עבד אל-רחים בליל הטבח. הוא השאיר אחריו שלושה ילדים וילדה. הבכור בן שבע, הקטנה בת שלוש. "תחילה חשבנו כי חרב עולמה של כל המשפחה," נזכר בדייר. "אבל האלמנה קיב-לה 5000 לירות פיצויים, ולפי החלטת ה-משפחה נישאה לאחי הצעיר. בכספי הפי-צויים קנו צאן ומזה יחיו הילדים ויתפרנסו. את המת לא יכלה הממשלה להחזיר להם, אבל היא עשתה מה שביכולתה למלא את מקומו."

בלילה, אחרי קבלת הידיעה הראשונה על פסק-הדין, אפשר היה לשמוע על קולו של קריין בית השיזור הישראלי נישא בערבית מתוך כל בית אשר יש בו רדיו. התושבים

אסעד סלים עיסא, בן 28, נפצע משני כדורים בירכו, כאשר פתחו השוטרים באש אוטומטית, ממרחק כמה פסיעות. הוא העמיד פני מת, ורק הודות לכך ניצל ממוות. לאחר שהשוטרים השתכנעו שמת.

יאה אחוז נכות